

CONSIDERAȚII PRIVIND ETICA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE ÎN CONTEXTUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DOCTORAL DIN REPUBLICA MOLDOVA

Eugenia BOGATU¹

Abstract: *The paper is based on the application of a semi-structured interview conducted with a little group of doctoral students from the State University of Moldova. The pursued issues concern ethical aspects of scientific research for PhD students. The interview consisted of 7 questions: What do you understand by the ethics of scientific research? What do you associate plagiarism with? Have you ever resorted to plagiarism? How do you think it is possible to avoid plagiarism altogether? Do you know the legislation (national and international) in this area? Give an example of a Law (or legislative provision). The difference between plagiarism and self-plagiarism is... The difference between quoting and paraphrasing is...*

Keywords: *research ethics; PhD; principles, values and norms of good conduct in research; plagiarism; quotation, paraphrase.*

Introducere

Multitudinea de aspecte care țin de etica cercetării științifice denotă, în mare măsură, prezența educației științifice sau lipsa ei într-un spațiu post-sovietic, într-un stat cu o independență de 30 ani. Cât de (in)dependenți sunt cercetătorii cu experiență în această comunitate academică? Și, respectiv, cât de mult și cât de bine sunt respectate normele care vizează cercetarea academică? Cât de temeinic sunt pregătiți pentru cercetarea doctorală cercetătorii în formare? Cât de autentică este cercetarea în R. Moldova? Cum se raportează ea la cercetarea din România? Cât de bine corespunde ea standardelor europene ale cercetării? În ce măsură proiectele științifice și rezultatele lor sunt validate la justa lor valoare în comunitatea academică la nivel național, dar și internațional? Cum este încurajată cercetarea națională ca să ajungă să se încadreze în circuitul internațional? În ce măsură instituțiile, politicile de stat creează oportunități pentru cercetarea de calitate? Aceste întrebări reprezintă un șir de interogații pe care comunitatea academică începe să le pună cu privire la etica cercetării științifice.

1. Legalitate și moralitate

În Republica Moldova, în prezent, nu există vreo lege care ar viza plagiatul. Unicul document, în afară de legea drepturilor de autor,² este cel care vizează decizia CC al ANACEC nr. 7 din 18 decembrie 2018 - Codul de Etică și deontologie profesio-

¹ State University of Moldova, Moldova; University of Bucharest, Romania.

² Despre legea drepturilor de autor, vezi: <https://agepi.gov.md/ro/legislatie/copyright>.

nală a personalului științific și științifico-didactic.³ Mai sunt stipulate anumite aspecte care se referă la normele etice ale cercetării științifice în regulamentele școlilor doctorale, mai nou create. Documentele, legile, desigur, sunt foarte importante, dar, în egală măsură, la fel de important este ca instituțiile academice să formeze cercetătorii în spiritul respectării normelor de etică științifică, care ar însemna implicit și tendința către o cercetare de calitate. Cercetarea de calitate se face după o școală bună, cea de cercetător, unde înveți cum să cercetezi autentic, cum să ajungi la rezultate științifice care ar fi cu adevărat utile pentru comunitate și întreaga societate. Investițiile cele mai mari trebuie să fie făcute în formarea cercetătorului, în motivația lui pentru o cercetare de calitate. Fiecare cercetător cu experiență își analizează critic propriul traseu în evoluția formării și acumulării experienței de cercetare. Sunt cazuri când înveți de unul singur cum să faci cercetare, dar riscurile sunt mari din acest punct de vedere, risipă de timp și energie. Școala cea bună, implicit școala unde doctorandul se formează, este cea care îl învață cum să cerceteze calitativ și independent, cum să utilizeze metodele potrivite de cercetare, dat fiind faptul că etica cercetării științifice este strâns legată de metodologia cercetării.⁴ Independența în gândire, în cercetare este foarte importantă din toate punctele de vedere, implicit și cu referire la cazul și contextul cercetării.

Evoluția carierei de cercetător depinde foarte mult de școala unde cercetătorul a învățat să facă cercetare. Spre regret, cultura publicării articolelor științifice în R. Moldova nu este atât de bine dezvoltată, acest lucru se întâlnește și printre cercetătorii cu experiență. După cum menționează și autorii Gheorghe Cuciureanu, Valeria Vrabie „Cu toate evidențele că publicațiile respective nu au un caracter științific, cercetătorii din Republica Moldova publică în aceste ediții, deseori repetat. Faptul că printre aceștia sunt profesori universitari, conducători de doctorat, șefi de subdiviziuni academice, ba chiar și rectori și academicieni, indică o problemă serioasă pentru comunitatea academică. Fie că publică din necunoaștere, fie că intenționat ambele sunt grave.”⁵

Școala cea bună pentru tinerii cercetători depinde de școala cercetătorilor cu experiență. Gravitatea situației ține de faptul că mult timp cercetarea a avut de suferit din mai multe cauze – politicile educaționale precare, nu s-a făcut din cerce-

³ Despre Codul de etică, vezi: <http://www.cnaa.md/files/normative-acts/normative-acts-anacec-attestation/cod-etica.pdf>.

⁴ Despre metodologia cercetării, vezi: Eco, *Cum se face o teză de licență*, trad de G Popescu, Constanța, Pontica, 2000; Andrei Marga, *Metodologie și argumentare filosofică*, Cluj, Dacia, 1992; Adrian Niță, *Metodologie*, București, Ars Docendi, 2005; L. Topa, *Metode și tehnici de muncă intelectuală*, București, Editura Didactică, 1979.

⁵ Gheorghe Cuciureanu, Valeria Vrabie, *Rezultatele unui experiment: Publicațiile prădătoare reprezintă o amenințare pentru comunitatea academică din Republica Moldova*, în *Revista Etică și deontologie*, nr. 1, 2022, p. 26.

<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1068862>

tare și educație niciodată o prioritate în R. Moldova.⁶ Desigur, această constatare nu anihilează lucrările bune, realizate de cercetători consacrați, unii cu recunoaștere internațională. Tradiția și experiența școlii românești în educație și cercetare ne ajută foarte mult. Este prima sursă și resursă care ne ajută în condițiile în care, la nivelul comunității din R. Moldova, nu întotdeauna cercetătorii găsesc sprijinul și susținerea necesară. O mare reușită și un mare ajutor în realizarea cercetărilor doctorale de calitate vine din considerentul că, personal de ex., în calitate de conducător științific am inclus în componența comisiilor doctorale și profesori din România, nu doar din R. Moldova. Acest lucru permite un schimb firesc de experiență și este în avantajul doctoranzilor. Comparativ cu generațiile anterioare ale doctoranzilor, cei din generația actuală au o mai bună pregătire, se datorează acest fapt și înlesnirii accesului la sursele bibliografice, datorită resurselor electronice, dar și accesului la diferite programe de mobilitate, inclusiv al comisiilor de îndrumare în care se regăsesc profesori din țări diferite. Toate acestea sunt pentru principiul – cunoașterea științifică fără frontiere. Și cu adevărat, adevărata cunoaștere științifică nu trebuie să cunoască delimitări de granițe, de mentalitate și de limbaj, ea trebuie să reprezinte doar cercetarea de calitate și adevărul științific.

Validarea experienței științifice⁷ se face doar în cadrul în care se intersectează interesele cu privire la adevărul științific, promovarea și cunoașterea lui. Iar acest fapt este posibil numai în condiții în care obiectivitatea, integritatea cercetătorului, experiența lui de calitate, reprezintă o prioritate pe traseul cercetării științifice.⁸ Nu întotdeauna se respectă asemenea principii, pentru că interesele subiective ale cutumei de multe ori domină, inhibă și obligă la anumite compromisuri. Desigur că, în cazul cercetării științifice, compromisul este nociv și împiedică respectarea normelor care țin de integritatea în cercetarea științifică. Ori, toate acestea reprezintă etica cercetătorului în conduita academică.

O lucrare foarte utilă și la subiect a apărut recent, în 2023, în Republica Moldova, autori Gheorghe Cuciureanu, Igor Cojocaru, Vitalie Minciună, Nelly Țurcan,⁹

⁶ Despre managementul cercetării științifice, vezi: Valentin Mureșan, *Managementul eticii în organizații*, București, Editura Universității București, 2009; LK Trevino, G Weaver, *Managing Ethics in Business Organizations*, Staford University Press, 2003; SP Kaptein, *Ethics Management, Auditing and Developing the Ethical Content of Organizations*, Kluwer, 1998.

⁷ Despre validare și validitate, vezi: *Ghid de integritate în cercetarea științifică*, 2020, p. 6; link: <https://www.old.research.gov.ro/uploads/sistemul-de-cercetare/organisme-consultative/cnecsdti/2020/ghid-integritate-in-cercetarea-stiintifica-cne-2020.pdf>.

⁸ Despre principiile care stau la baza eticii cercetării, vezi: *Ghid de integritate în cercetarea științifică*, 2020, pp. 4-8; link: <https://www.old.research.gov.ro/uploads/sistemul-de-cercetare/organisme-consultative/cnecsdti/2020/ghid-integritate-in-cercetarea-stiintifica-cne-2020.pdf>.

⁹ Gheorghe Cuciureanu, Igor Cojocaru, Vitalie Minciună, Nelly Țurcan, *Strategia cercetării științifice: Evidențe din Republica Moldova*, Institutul de dezvoltare a societății informaționale, Coordonator: Gheorghe Cuciureanu, Chișinău, „Print-Caro”, 2023.

cu titlul *Strategia cercetării științifice: evidențe din Republica Moldova*, elaborată în cadrul Institutului de dezvoltare a societății informaționale. În lucrare sunt analizate un șir de aspecte foarte importante care țin de starea de fapt a cercetării în R. Moldova. Este vorba nu doar despre o analiză obiectivă a temei respective, dar și de crearea unui șir de problematizări care se referă la evoluția cercetării științifice în viitor. Astfel, este analizată Strategia cercetare-dezvoltare 2014-2020, pregătirea resursei umane în cercetare, dezvoltarea capacității umane, asigurarea financiară a activităților, atragerea sectorului privat în activități de cercetare-dezvoltare, creșterea performanțelor, internaționalizarea cercetării-dezvoltării, contextul realizării strategiei cercetare-dezvoltare, cum ar trebui să fie o viitoare strategie.

Aceste momente specificate subliniază întreg specificul dezvoltării cercetării științifice în R. Moldova. Un loc aparte în lucrare este consacrat situației la zi a cercetării doctorale, ori acest aspect este foarte important pentru evoluția cercetării științifice în viitor.

2. Studiu de caz: reprezentările doctoranzilor cu privire la etica cercetării științifice

Cercetarea calitativă este legată nemijlocit de cultura cercetării științifice, ori acest aspect ține de faptul în ce măsură tinerii cercetători cunosc un șir de aspecte care țin de etica cercetării științifice. În ultimii ani, se vorbește mult și în diferite contexte despre etica cercetării științifice. Dar în ce măsură cercetătorii în formare cunosc legislația în vigoare, respectiv țin cont de normele conduitei unui cercetător în cercetarea științifică? Pentru a vedea cum stau lucrurile la acest capitol, etica cercetării științifice, am realizat o cercetare calitativă cu un grup de doctoranzi care reprezintă școlile doctorale din USM. Astfel, am recurs la metoda interviului semi-deschis, unde doctoranzii intervievați au avut posibilitatea să își expună punctul de vedere cu privire la acest subiect atât de important. Interviuul a fost anonim, doctoranzii și-au putut exprima opiniile în mod liber, nefiind constrânși într-un mod sau altul. Întrebările din interviu au fost în număr de șapte. Au vizat cunoștințele general-fundamentale pe care ar trebui să le cunoască fiecare doctorand care își propune drept scop realizarea unei cercetări pe durata studiilor doctorale. Calitatea răspunsurilor denotă în mod cert în ce măsură doctoranzii cunosc și aplică corect metodele de activitate în cercetare, țin cont de cele mai mici detalii cu privire la respectarea onestității pentru calitatea de cercetător. Chiar și în baza acestor răspunsuri îți poți face o părere clară despre cum sunt respectate în prezent regulile cu privire la etica cercetării științifice, dar și cum va arăta cercetarea în perspectivă.

La prima întrebare din interviu *Ce înțelegeți prin etica cercetării științifice?* răspunsurile au vizat: „Capacitatea moral-profesională a unui cercetător/ autor al unei publicații științifice de a se racorda la totalitatea unor principii.”¹⁰

¹⁰ Aici, și în restul acestui capitol, vom reda cu ghilimele răspunsurile pe care le dau doctoranzii.

„Reglementările în domeniu, standardele acesteia privind etica în cercetarea științifică. În acest context, etica cercetării științifice cuprinde câteva aspecte importante: respectarea legislației în domeniul cercetării; respectarea principiilor de cercetare științifică.” „Seriozitate în alegerea și abordarea temei de cercetare.” „Responsabilitate profesională, morală și socială.” „Respect față de activitatea de cercetare, față de tema cercetată.” „Comunicarea rezultatelor cercetării după o prealabilă și verificare responsabilă a acestora, corectitudine și valoare științifică.” „Onestitate față de sine și alți cercetători. Integritatea morală în cercetarea științifică și publicarea rezultatelor. Responsabilitatea pentru utilizarea corectă a fondurilor de cercetare.” „Etica cercetării științifice este acuratețea, corectitudinea unei lucrări științifice, respectul față de predecesorii care au studiat același subiect și constă din responsabilitatea autorului de a evita plagiatul (furt de proprietate intelectuală), prin citarea corectă a (re)surselor; Etica cercetării științifice implică principii în activitatea științifică, precum corectitudine, onestitate, autenticitate, respect față de sine și de ceilalți, finalitate distribuită și utilă celorlalți, acțiuni voluntare etc.” „Respectarea codului de etică în cercetare.”

Astfel, vedem că în toate răspunsurile se cunoaște în linii mari ce este etica cercetării științifice. Acest concept este identificat cu respectarea legislației, responsabilitatea morală, profesională și socială, cu respectul și integritatea, cu acuratețea și autenticitatea, cu citarea corectă a surselor. Aceste răspunsuri denotă o maturitate în formarea cercetătorilor doctoranzi, cât și în responsabilitatea asumată în raport cu proiectul de cercetare doctorală. Am observat că sunt răspunsuri cu detalieri care vizează o descriere a mai multor elemente ce reprezintă complexitatea fenomenului de etică a cercetării științifice. Sunt și răspunsuri generale, foarte succinte care denotă o cunoaștere în ansamblu a conceptului, dar nu sunt cunoscute și elementele definitorii care reprezintă conceptul. Cert este faptul că doctoranzii cunosc specificul de manifestare al eticii în cercetarea științifică și conștientizează responsabilitatea pe care o au în parcursul prezent, dar și viitor al cercetării științifice.

Este foarte important ca să fie cunoscute, de la începutul activității de cercetare, care sunt responsabilitățile cercetătorului și datoria lui morală în calitate de cercetător, nu doar în aspect teoretic, dar și nemijlocit în cel practic. Pentru activitatea științifică, respectarea normelor de comportament etic sunt reprezentate de traseul firesc al cercetătorului în activitatea sa. După cum am subliniat anterior, formarea în spiritul unei atitudini corecte și oneste în calitate de cercetător se formează temeinic încă în perioada de licență, master, ca la ciclul doctoral, cercetătorul deja să fie format în acest spirit al respectării normelor de conduită etică.

Responsabilitatea cea mai mare pentru această formare a tinerilor cercetători desigur o au profesorii mentori care ghidează tinerii întru această formare. Iar modalitatea principală și cea mai importantă din acest punct de vedere este reprezentată de cum cercetează profesorul, de calitatea rezultatelor cercetării lui, de noutatea, relevanța și originalitatea cercetării lui. Modelul de acțiune al profesorului,

respectiv al conducătorului științific este cel mai important barometru din acest punct de vedere, pentru că nu educă atât teoria, cât practica, adică comportamentul cercetătorului. Atât timp cât se va publica în reviste de slabă calitate, doar la nivelul contextului academic din R. Moldova și nu se va tinde către internaționalizarea cercetării științifice, respectiv racordarea la standardele europene ale cercetării, nu vom putea vorbi de o cercetare științifică de calitate. Desigur, că și finanțarea cercetării științifice are o mare însemnătate, ori, la acest capitol, R. Moldova este restanțieră. Mijloace insignifiante sunt rezervate cercetării științifice, implicit bursele doctorale sunt derizorii. Astfel, doctoranzii cu frecvență la zi nu au posibilitatea nicidecum să supraviețuiască din resursele alocate de stat pentru perioada de doctorat. De obicei, ei activează în diferite domenii, cu normă deplină. Din acest punct de vedere, timpul alocat etapei de documentare și scrierii nemijlocite a lucrării de doctorat este foarte puțin. Iar acest lucru desigur că influențează și calitatea cercetării științifice doctorale. Aceste carențe descrise reprezintă niște trăsături obiective, care influențează calitatea cercetării științifice. Este vorba și de factorul economic, de practicile și tradițiile în sfera cercetării, care s-au realizat până în prezent într-un context sau altul. Cert este că toți acești factori influențează parcursul și finalitățile unei cercetări doctorale. În ultimii ani un mare ajuns și oportunitate pentru desfășurarea cercetării științifice de calitate este oferită de programele de mobilitate Erasmus. Aceste programe reprezintă un bun prilej de a avea acces la un alt cadru de referință academic, un alt context unde doctoranzii, pentru o anumită perioadă, pot avea acces la surse bibliografice de calitate, la profesori care au o experiență academică internațională, nu în ultimul rând la o bură de cercetare, care le oferă posibilitatea să se dedice în exclusivitate cercetării științifice.

La întrebarea *Cu ce asociați plagiatul?* unele dintre răspunsuri au fost: „cu furtul anumitor cuvinte sau idei”. „Plagiat – expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, idei, demonstrații, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode științifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale altor autori, fără a menționa acest lucru și fără a face trimitere la sursele originale; pentru mine plagiatul se asociază cu dezlipirea amprenteii cu tot cu piele de pe degetul cuiva și să ți-o lipești ție; să furi practic identitatea altei persoane.” „Plagiatul reprezintă o fraudă, un fel de frustrare, o recunoaștere a inferiorității și incapacității intelectuale.” „Plagiatul presupune preluarea ideilor, metodelor, procedurilor, rezultatelor sau textelor unei alte persoane, indiferent de calea prin care acestea au fost obținute, prezentându-le drept creație proprie.” „Cu lipsă de cunoștințe academice și ca o încălcare a eticii, a drepturilor de autor; aș asocia plagiatul cu un furt, unul dintre cele mai odioase păcate care pot fi comise.” „Plagiatul indică o neîncredere față de gândirea proprie, cât și lipsă de respect față de cititorii ulteriori.” „Încălcarea”.

Din răspunsurile la această întrebare, observăm că doctoranzii asociază plagiatul cu un șir de aspecte negative, cum ar fi furtul, fraudă, lipsă de cunoștințe academice, păcatul, lipsa de respect față de sine și față de alți autor, încălcarea,

frustrarea, recunoașterea inferiorității etc. Doctoranzii intervievați conștientizează gravitatea acțiunilor de plagiat la care unii cercetători fac referință în lucrările lor, sunt conștienți de faptul că plagiatul denotă atât curențe în formarea profesională, prin faptul că nu sunt cunoștințe fundamentale, dar și nerespectarea unor norme de conduită academică, implicit lipsa de respect față de alți autori, dar și în egală măsură față de sine.

Grija față de acuratețea recursului la referințe în procesul de cercetare științifică se educă în procesul de formare al cercetătorului. Dar are legătură nemijlocită și cu experiența în cercetare la nivelul întregului context academic din care face parte cercetătorul. Atâta timp cât elevii, studenții, doctoranzii nu sunt educați în spiritul conștientizării faptului că recursul la ideile care aparțin altor autori nu se face cum trebuie și nu este conștientizată și luată în considerație valoarea proprietății intelectuale, atât timp problemele legate de plagiat vor persista în cadrul unui context academic. Proprietatea intelectuală, implicit cea care se referă la cuvântul și ideile altui autor, este la fel de importantă și valoroasă ca alte tipuri de proprietăți. Așa cum nu este voie să atentezi la proprietățile reprezentate de bunurile materiale ale altor persoane, la fel de important este să respecti ideile și cuvintele care aparțin altor autori. Nerespectarea acestui fapt reprezintă nu doar comportament necorespunzător pentru cercetarea științifică la nivel de caz individual, dar reprezintă și starea de lucruri care caracterizează întreaga societate.

Astfel, întregul context academic este responsabil de faptul cum sunt respectate valorile integrității în cercetarea științifică, ca – onestitatea, responsabilizarea, verificabilitatea, validitatea cunoașterii. Aceste valori reprezintă parametrii pentru sistemul de referință care validează întreg procesul de cercetare științifică. În România de ex., există Legea 206/2004 privind buna conduită în cercetare, de asemenea Ghid de integritate în cercetarea științifică, aprobat de Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, din cadrul Ministerului Educației și Cercetării – București, 12 noiembrie 2020. În R. Moldova, spre regret, nu există asemenea legislație. Asemenea ghid este necesar, pentru că reprezintă un suport de valori, principii și norme care reglementează corectitudinea tuturor aspectelor care se referă la integritatea în cercetarea științifică. Importanța și utilitatea ghidului mai constă și în faptul că asemenea ghid poate funcționa ca nucleu de integrare și stimulare a structurării ghidurilor în instituțiile de învățământ superior. Integritatea în cercetare este determinată de o anumită conduită în cercetare. Respectarea acestei conduite este o condiție indispensabilă pentru întreg procesul de funcționare eficientă a cercetării științifice. Dar integritatea științifică este legată în cel mai direct mod de integritatea umană. Dacă o persoană sau alta face concesii din acest punct de vedere ca fiindă umană, atunci probabilitatea este mare ca aceste concesii să fie făcute și la nivel de comportament științific. Onestitatea în cercetarea științifică este un principiu fundamental, pentru că în dependență de acest principiu depinde cum își va asuma responsabilitatea proprie cercetătorul în contextul academic unde activează, pentru rezultatele cercetării științifice, dar și

în fața întregii comunități. Pentru că adevărata cercetare științifică se face pentru binele întregii comunități. Ea este finanțată din banii publici, respectiv de beneficiile ei trebuie să se folosească întreaga comunitate. Responsabilitatea personală și instituțională în cadrul în care se realizează cercetarea științifică este determinatoare. Iată de ce perspectiva asumării de responsabilitate este un alt factor important. Responsabilitatea presupune ca cercetătorul să fie gata în orice moment să supună verificării rezultatele cercetării științifice în raport cu așteptările care pot interveni din partea opiniei publice. La fel de important este și procesul de validare al cunoașterii științifice, pentru că în știință cunoașterea și cercetarea trebuie să fie autentice și să aducă plus valoare la cunoștințele anterioare. Plus valoarea în cunoașterea și cercetare trebuie să fie autentică și posibil de supus analizei critice oricând. Cercetătorul trebuie să fie conștient că rezultatele cercetării științifice sunt un bun științific atât la nivel personal, instituțional, dar și la nivelul întregii societăți.

La întrebarea *Ați recurs până acum la plagiat?* răspunsurile au fost diferite: „nu”; „am recurs la plagiat în studenție, prin 1998, la teza de an, când nu știam de fapt că fac greșit, și că plagiatul nu este o cercetare și nu-mi aduce nici beneficii nici rezultate pentru dezvoltarea și creșterea mea personală.” „În mod conștient – nicio dată. Doar dacă întâmplător, deoarece se studiază o mulțime de materiale și creierul uman evocă uneori ceea ce pare să fie deja propriu.” Din punctul meu de vedere, a prelua un text din diverse surse, fără a face referință la autori, presupune deja plagiat. Concretizez, că în cercetările realizate până la etapa actuală, m-am inspirat din mai multe surse, dar m-am străduit de fiecare dată să fac referință la autori/sursă.” „Nu știu dacă am recurs până acum la plagiat. Nu am un răspuns exact. Cred că în perioada redactării tezei de licență am făcut asta inconștient, or nu am avut cursuri academice care ne-ar fi învățat cum să realizăm corect și onest o lucrare științifică, fiind în situația să învățăm totul din mers.” „Cunosc că plagiatul este pedepsit prin lege, așa că mă conduc de etica cercetării științifice și atunci când preiau o idee, o formulare, indic sursa inspirației.” „Am recurs la plagiat, da, atunci când nu dispuneam de timp și putere pentru a finaliza un discurs. Acțiunea este repulsivă, slăbește firea.”

Jumătate din răspunsurile pe care le-am primit la această întrebare au fost negative. În cazul în care s-a răspuns onest, observăm că o bună parte din doctoranzi nu au făcut și nu fac recurs la plagiat în mod intenționat în cercetarea științifică. Acest fapt este unul asumat, în care se conștientizează consecințele acțiunilor de plagiat. Anumiți respondenți au răspuns că au recurs anterior la plagiat, dar au făcut din ignoranță, adică din necunoașterea faptului că plagiatul nu îi aduce cercetătorului nici un beneficiu pentru dezvoltarea capacităților și calităților de cercetător autentic. Au fost răspunsuri când s-a invocat și faptul că este respectată etica științifică din considerentul că sunt cunoscute consecințele plagiatului și anume că este pedepsit de lege. Alte răspunsuri au invocat faptul că s-a recurs la plagiat din motivul nedispunerii de timp și în egală măsură a lipse de energie pentru a finaliza un text/discurs. Se conștientizează faptul că această acțiune este repulsivă și că

slăbește caracterul. Vedem că recursul la plagiat are mai multe motive – ignoranța, implicit lipsa de cunoștințe temeinice la tema cercetată, lipsa de timp, dar și anumite caracteristici psihologice. Toți acești factori, dar și alții, cum ar fi lipsa unor modele temeinice în activitatea de cercetare, necunoașterea cadrului legal, perpetuarea unor practici obediente din acest punct de vedere în contextul academic și al întregii societăți favorizează funcționarea plagiatului. Considerăm că o mai temeinică pregătire a tinerilor cercetători din punct de vedere a cunoașterii domeniului de specialitate, a metodologiei la care vor face recurs în activitatea de cercetare le asigură o probabilitate mare ca ei cerceteze autentic, adică să își valorifice propriile idei, subiecte de cercetare etc. În răspunsuri este menționat și faptul că s-a făcut recurs la plagiat la realizarea tezei de licență, motivul invocat a fost că nu au existat cursuri unde să li se vorbească despre cum ar trebui realizată o cercetare proprie și cum este corect să fie făcute referințele în cazul când se recurge la împrumutul unor idei în propria lucrare. Pregătirea și formarea cercetătorului în mediul universitar trebuie să fie făcută încă de la ciclul de licență, ori licențiatul finalizează studiile la facultate cu realizarea unei teze de licență. Realizarea unei teze de licență presupune ca studentul să poată realiza o cercetare în mod individual, respectând toate cerințele pentru realizarea unei lucrări științifice. Nepregătirea studenților pentru acest prim produs științific duce în lanț către realizarea unor lucrări mediocre și la nivel de ciclu gimnazial și doctoral.

Deseori, un factor care favorizează folosirea ideilor străine este neîncrederea în propriile idei. Este vorba de un factor psihologic. Ca să fie depășită această neîncredere este necesară o mai bună conlucrare cu mentorii științifici, cu cercetători cu experiență care ar oferi un feedback în procesul de cercetare. În perioada realizării unui proiect de cercetare este necesară o permanentă și constantă validare cu cercetătorii cu experiență. În cazul dat determinantă este atât experiența calitativă a mentoratului științific, dar și suportul psihologic care ar mări doza de încredere pe care este indispensabil să o aibă cercetătorul începător. Perspectiva acestei ghidări științifice nu exclude autonomia și libertatea pe care trebuie să o aibă doctorandul. Această libertate de comunicare, implicit dialog l-ar ajuta ca să își valideze algoritmul de certare, implicit ipoteza de cercetare și metodele științifice la care va face recurs în procesul de cercetare. Conlucrarea cercetătorilor care fac parte din diferite contexte academice dintr-o țară este importantă, dar și mai importantă când conlucrarea, dialogul depășește granițele unui stat.

Din acest punct de vedere, pentru beneficiul doctoranzilor din R. Moldova, în sensul obținerii unor rezultate științifice care ar putea să tindă la o validare internațională, ar fi conlucrarea și mai intensă dintre școlile doctorale din R. Moldova și România, dintre conducătorii științifici, doctoranzii care reprezintă aceste școli doctorale. Conlucrarea este posibilă și din perspectiva includerii în comisiile de îndrumare a cercetătorilor care reprezintă școli doctorale din țări diferite. Acest lucru ar favoriza o cercetare de calitate, obiectivitate mai mare în aprecierea rezultatelor științifice finale pe care le va obține doctorandul la finalul realizării proiectului.

tului de cercetare doctorală, dar și o transparență mai mare a cercetării, o promovare mai mare a cercetării științifice realizate la nivel local.

Cercetarea științifică, prin specificul ei, de a deveni un bun public, trebuie neapărat să depășească granițele unui context academicat. Numai în cazul când cercetătorul va avea libertatea să își valideze rezultatele sale științifice în exterior, adică în alte contexte academice cu o tradiție și experiență științifică mai mare, doar atunci vom putea vorbi de o cercetare științifică de calitate. Doctoranzii ar mai trebui să facă parte din echipe de cercetare în cadrul proiectelor naționale și internaționale. Acest lucru le-ar oferi posibilitatea să conlucreze împreună cu cercetători cu experiență. Astfel, cercetătorii tineri ar avea șansa să învețe într-un mod firesc în procesul de realizare a unor proiecte de echipă. Obiectivitatea, responsabilitatea, transparența ar trebui să primeze în cadrul realizării cercetării științifice. Deseori, subiectivitatea, dar și anumite interese nu fac posibilă o cercetare de calitate. Acest fapt se întâlnește mai ales în cazul când nu există conlucrare cu cercetători care fac parte din contexte academice diferite, dar și țări diferite.

La întrebarea *Cum credeți că este posibil de evitat plagiatul în totalitate?* s-a răspuns în modul următor: „Prin cercetare intensă și dedicare în ceea ce doresc să realizez.” „Eu cred că este posibil de evitat plagiatul; este mai ușor de evitat, dacă să-l scoatem din rădăcini.” „Ar trebui mai mult să se investească în studenți încă de la licență, chiar din treapta liceală. Universitățile ar trebui să acorde un accent sporit cercetării de calitate, ca, în cele din urmă, rezultatele cercetării să reprezinte idei proprii, concepte originale. Cadrele universitare trebuie să le formeze viitorilor specialiști competențe de analiză și sinteză a unui studiu, cultivând o etică și o responsabilitate profesională.” „Da. Cea mai importantă este onestitatea.” „Nu cred că există vreo modalitate foarte sigură de evitat plagiatul în totalitate, cu excepția sancțiunilor drastice („pedeapsa”), care din punctul meu de vedere nu este o strategie eficientă. În general, asociez domeniul de cercetare cu multă seriozitate, responsabilitate și conștiințiozitate pentru domeniul abordat.” „Nu” „Consider că atâta timp cât autorul menționează toate sursele care l-au ajutat să documenteze și să dezvolte subiectul, este posibilă evitarea plagiatului în totalitate, dar aici intră în joc sinceritatea și capacitatea autorului de a expune corect și armonios teze străine și teze proprii.” „Cred că prin informare, despre ce presupune plagiatul.” „Plagiatul e posibil de evitat atunci când cercetătorul știe sigur spre ce finalitate se îndreaptă, ce vrea să obțină în urma cercetării, întrezărește parcursul lucrărilor sale pentru societate, are caracter și putere.” „Prin dezvoltarea respectului de sine.” Se poate depăși prin studierea normelor legislative.”

Observăm că marea majoritate a respondenților au răspuns că plagiatul se poate evita. Diferă doar argumentele și modalitățile prin care plagiatul se consideră că poate fi evitat. Astfel, studiul intens, implicit capacitățile cercetătorului dezvoltate la timp asigură o condiție indispensabilă pentru evitarea plagiatului. S-a invocat și faptul că în universități să fie acordat un mai mare timp pentru dezvoltarea formarea cercetătorilor. De asemenea, a fost invocat și faptul că sancțiunile

constituie un instrument care ar face ca să fie evitat plagiatul. Nu în ultimul rând au fost evidențiate trăsăturile de caracter, implicit personalitatea autorului. Educația are o mare influență din acest punct de vedere. O educație convenită la timpul potrivit în acest cadru al formării autorului cercetător are un mare rol în perspectivă, îi dezvoltă capacitatea de a fi autocritic și capabil să își respecte propria muncă, dar și munca colegilor săi. Este important ca să fie studiate și normele legislative care ar arăta clar limitele clare și distincte ale recursului la ideile care aparțin altor autori. Tinerii cercetători trebuie încă în etapa de formare să fie familiarizați cu bunele practici din domeniul cercetării științifice, este bine ca exemplele de reușită în cercetarea științifică să fie la justa valoare promovate în contextul academic, astfel cercetările cu rezultate remarcabile ar servi drept exemple de reușită care ar fi promovate la nivel național și internațional. Societatea în ansamblu ar trebui să fie responsabilă de tot ce se întâmplă într-un context academic și viceversa.

La întrebarea *Cunoașteți legislația din domeniu?* s-a răspuns: „Legea dreptului de autor, 8/1996, modificată de Legea 285/2004.” „Cunosc că pentru plagiat se retrage titlul științific. Legea privind drepturile de autor și drepturile conexe, nr. 139 din 02.07.2010 și modificată prin LP212 din 29.07.16, MO306-313/16.09.16 art. 66.” „Da.” „Codul Republicii Moldova privind știința și inovațiile.” „30.07.2004 monitorul oficial nr. 125-129, art. nr. 663.” „Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova, Programul național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023, Codul de etică și deontologie profesională a personalului științific și științifico-didactic.” „Legea privind drepturile de autor și drepturile conexe.” „Legea privind drepturile de autor și drepturile conexe, nr. 139 din 02.07.2010.” „Este vorba de *Legea privind drepturile de autor și drepturile conexe*, nr. 139 din 02.07.2010 și modificată prin LP212 din 29.07.16, MO306-313/16.09.16 art. 665.” „Dreptul la proprietatea intelectuală.”

Din răspunsuri vedem că respondenții cunosc legislația care există în R. Moldova cu privire la plagiat. Sunt bine informați (deși, cu date diferite) cu privire la drepturile de autor, cu raportare la proprietatea intelectuală, dar cunosc și consecințele care pot fi în cazul când nu se respectă drepturile de autor. În contextul predării eticii de cercetare în instituțiile de învățământ este nevoie ca să fie explicate și codul de legi care ține drepturile de autor și al proprietății intelectuale, astfel toți cercetătorii în formare ar avea șansa în mod obiectiv să cunoască foarte bine legislația în cauză.

La întrebarea *Diferența dintre plagiat și autoplăgiat este...* s-a răspuns: „Plagiatul reprezintă însușirea parțială sau totală a unor idei, lucrări, etc. a anumitor autori, iar autoplăgiatul reprezintă expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală a anumitor idei, fără a face trimitere la opera originală sau la autorul acesteia.” „Plagiat este atunci când: autorul copiază textul cuvânt cu cuvânt și îl integrează în lucrarea proprie. Autoplăgiat este atunci când: autorul preia integral sau parțial alineate, din lucrările proprii scrise anterior, deja publicate, fără a preciza acest moment.” „Prin noțiunea de autoplăgiat se înțelege publicarea repetată a

rezultatelor științifice, duplicarea unui articol în mai multe reviste, culegeri, site-uri ș.a.” „Nu cunosc.” „Plagiat – însușirea fără drept în orice mod a calităților de autor, a prelua ideile unei persoane/autor și a le atribui propriei persoane, fără a se face referință la sursă. Autoplăgiat - presupune republicarea unor texte/articole de către același autor, sub alt titlu sau într-o altă formă, și poate fi modificat puțin sau deloc, vechile fragmente fiind integrate unui produs științific declarat ca un conținut nou.” „Plăgiatul este însușirea ideilor, proceselor, rezultatelor ori cuvintelor altei persoane fără a face atribuirea corespunzătoare, dar autoplăgiatul este publicarea aceluiași material intelectual de mai multe ori, de către autor sau editor; prin plăgiat se subînțelege furtul de proprietate intelectuală ce aparține cuiva, iar autoplăgiatul constă în utilizarea propriilor descoperiri științifice, publicate în diverse studii, dar fără a indica sursa primară a acestora în lucrarea în care se comite autoplăgiatul.” „Se copiază de la alți autori, și se repetă la sine.”

Observăm că dacă în cazul plăgiatului se cunoaște sensul cuvântului, respectiv al acțiunii în cauză, în cazul autoplăgiatului nu întotdeauna este înțeles corect. Plăgiatul înseamnă preluarea ideilor, fragmentelor de text care aparțin altor autori, iar autoplăgiatul înseamnă preluarea propriilor idei în contexte de text și discurs diferite, dar fără a se menționa datele bibliografice ale textului inițial. În marea măsură a cazurilor, totuși se înțelege distincția dintre plăgiat și autoplăgiat, chiar dacă nu sunt cunoscute toate nuanțele, respectiv distincțiile dintre acești doi termeni.

La întrebarea *Diferența dintre citare și parafrazăre este...* „citarea cuprinde ideea unui autor, așa cum a fost ea redactată de către acesta, pe când parafrăzarea reprezintă transpunerea unei idei deja existente, dar prin cuvinte proprii, esența sau ideea centrală, fiind aceeași.” „Citarea este o formă scurtă a referinței, inserată în text între paranteze patrate/rotunde sau adăugată textului sub formă de exponenți/ca notă de subsol. Parafrăzarea este o reformulare a sensului unui text sau pasaj folosind alte cuvinte.” „Parafrăzarea, la fel, poate fi considerată o modalitate de plagiere, pentru că reprezintă o metodă de a inversa teoriile/ opiniile/ tezele unor cerceătători, cu scopul de a-și asuma adevărul științific.” „Citarea, dacă este utilizată și afișată în conformitate cu reglementările privind activitatea științifică, este legală. Iar parafrăzarea, la rândul ei, este deja în esență plagiere, care atrage după sine consecințe conform legii.” „Citare – se face referire directă în text la autor/autorii unei idei, se citează între ghilimele un fragment de text al unui autor/autorii. Se include autorul/autorii, anul lucrării citate, pagina, separate prin virgulă. Parafrăzarea exprimă o anumită idee în cuvintele noastre fără a repeta cuvintele exacte.” „Citatul implică copierea totală a textului în timp ce parafrăzarea implică scrierea ideilor în propriile cuvinte. Citatele sunt păstrate între ghilimele, în timp ce parafrăzarea nu implică utilizarea ghilimelelor.” „Citarea constă în consemnarea exactă și intactă a unei descoperiri științifice ale cuiva prin menționarea sursei bibliografice, iar parafrăzarea, deși la fel solicită nominalizarea sursei, constituie relatarea informației prin cuvinte proprii.” „Atunci când cităm informația

prezentăm sursa/autorul căruia îi aparține, atunci când parafrazăm, păstrăm ideea dar o spunem cu alte cuvinte, dar și când parafrazăm pentru a nu plagia trebuie să cităm.” „Citarea este atunci când explicit pui în ghilimele o propoziție, frază, paragraf, oferind sursa. Parafrazarea este atunci când expui în cuvintele tale o idee ce nu-ți aparține. În ambele cazuri, este nevoie de indicat sursa, autorul.”

Și la această întrebare răspunsurile au fost în general corecte. Se cunosc diferențele dintre citare și parafrazare. Au fost date explicații ale sensului acestor doi termeni, care denotă o cunoaștere bună a diferențelor dintre citare și parafrazare. Doctoranzii cunosc faptul că în ambele cazuri este necesar să fie indicată sursa din care s-a inspirat autorul.

Concluzii

În sistemul de învățământ din R.Moldova tinerii cercetători au cunoștințe despre etica cercetării științifice. Cunosc aspectele principale care sunt legate de respectarea normelor care vizează comportamentul cercetătorului. Ei conștientizează că evitarea plagiatului este posibilă în cazul în care sunt cunoștințe temeinice în domeniul de specialitate în care se realizează cercetarea științifică și este prezentă o cultură generală, implicit respectarea tuturor normelor etice ale cercetării științifice. Ignoranța, lipsa unei culturi generale și a unui context academic care perpetuează practicile și tiparele comportamentale sovietice sunt factorii care înlesnesc recursul la plagiat. Conlucrarea mai strânsă între cercetătorii cu experiență și tinerii cercetători, racordarea la cerințele și normele cercetării științifice europene ar face posibilă cercetarea de calitate, autentică. Societatea în ansamblu trebuie să fie conștientă că nivelul ei de dezvoltare este strâns dependent de calitatea cercetării științifice care se realizează în prezent și se va realiza în viitor. Statul trebuie să ofere condiții decente din punct de vedere financiar pentru a se asigura realizarea unei cercetări științifice de calitate. În societățile în care educația și cercetarea științifică este neglijată, regresul și stagnarea sunt pericole potențiale pe termen lung.

Textul de față a fost elaborat în cadrul proiectului „Abordarea epistemologică a dezvoltării personale și a educației pentru societate: de la strategiile transdisciplinare la finalitățile pragmatice ale societății actuale din Republica Moldova. Provocări societale” înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 20.80009.1606.08

REFERINȚE

- CUCIUREANU, Gheorghe; COJOCARU, Igor, Vitalie MINCIUNĂ, Nelly ȚURCAN, *Strategia cercetării științifice: Evidențe din Republica Moldova*, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Coordonator: Gheorghe Cuciureanu, Chișinău, „Print-Caro”, 2023.
- CUCIUREANU, Gheorghe; VRABIE, Valeria, *Rezultatele unui experiment: Publicațiile prădătoare reprezintă o amenințare pentru comunitatea academică din Republica Moldova*, in *Journal of Ethics and Deontology*, no. 1, 2022.
- ECO, Umberto, *Cum se face o teză de licență*, trad G. Popescu, Constanța, Pontica, 2000.

KAPTEIN, S.P., *Ethics Management, Auditing and Developing the Ethical Content of Organizations*, Kluwer, 1998.

MARGA, Andrei, *Metodologie și argumentare filosofică*, Cluj, Dacia, 1992.

MUREȘAN, Valentin, *Managementul eticii în organizații*, Bucuresti, Editura Universității București, 2009.

NIȚĂ, Adrian, *Metodologie*, București, Ars Docendi, 2005.

TOPA, L., *Metode și tehnici de muncă intelectuală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.

TREVINO, L.K., Weaver G., *Managing Ethics in Business Organizations*, Staford University Press, 1998.